

KS. STANISŁAW BIAŁY

Wydział Studiów nad Rodziną

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-6390-0087

„UZDRAWIAJĄCY WYMIAR KARY KANONICZNEJ” – UWYPUKLONĄ ZASADĄ W KWESTII PEDOFILII W DUSZPASTERSTWIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Treść: Wstęp. – 1. Kontekst historyczno-doktrynalny dokonywanych zmian. – 2. Schemat listów *motu proprio* *Jak miłująca matka* oraz *Vos estis lux mundi* Ojca Świętego Franciszka. – 3. Zakończono prace nad rewizją księgi VI KPK/83: w jakim kierunku poszły zmiany. – 4. Ważniejsze normy z dokumentu: *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia...* Konferencji Episkopatu Polski. – 5. W Kanadzie biskupi uruchamiają system zgłaszania nadużyć. – Wnioski: „prawo karne może być jak medycyna, ponieważ sprawiedliwość uzdrawia cały Kościół”.

Wstęp

„Potrzeba dziś na nowo odzyskać i pogłębić prawdziwe znaczenie prawa w Kościele. Bo choć nadrzędną rolę odgrywają w nim Słowo Boże i sakramenty, to jednak niezbędną rolę ma w nim również norma prawna, która służy jedności”¹ – tak zadeklarował papież Franciszek podczas audiencji dla uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, która zajmowała się rewizją

¹ Cyt. za: K. BRONK, *Papież: trzeba odzyskać prawdziwe znaczenie prawa w Kościele* (21 lutego 2020), <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-02/papiez-franciszek-prawo-kanoniczne-kary-samo-wola.html> [dostęp 31.03.2023].

VI księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego², stanowiącej o sankcjach w Kościele. Uzasadnienie stanowiska, jakie podał papież przy tej okazji, jest następujące: „Również kościelne prawo karne jest środkiem duszpasterskim. Kiedy bowiem inne środki nie przynoszą rezultatów, dla naprawienia skandalu i przywrócenia sprawiedliwości, niezbędne jest zastosowanie odpowiednich kar. [...] Kara kanoniczna nie jest jedynie środkiem przymusu, ale ma charakter uzdrawiający”³. W tym kontekście jawi się pytanie, co papież miał na myśli, mówiąc, że w Kościele znaczenie prawa z jakiegoś powodu (w pewnym czasie) straciło należną sobie rangę. Czy chodziło mu o brak jego stosowania przez poszczególne instancje, czy raczej o brak zrozumienia jego istoty, tj. jako adekwatnego środka duszpasterskiego? Tym samym czy prawdą jest, że ściśle wymogi prawne uważane były jako coś negatywnego, np. w relacji do miłości miłosiernej?

Tym samym, choć powstało wiele cennych opracowań dotyczących tego tematu⁴, to jednak wydaje się, że podjęta przez autora artykułu analiza w kwestii zmiany podejścia Kościoła katolickiego do przestępstwa pedofilii, jaka dokonała się w prawie kanonicznym, powinna pomóc w odpowiedzi na wyżej postawione pytania⁵.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (odtąd: KPK/83).

³ K. BRONK, *Papież: trzeba odzyskać prawdziwe znaczenie prawa w Kościele*, art. cyt.; por. P. SKONIECZNY, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przekazaniu z małoletnim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 1, s. 135-175.

⁴ Zobacz: M. PODGAJNA-KUŚMIEREK, *Pedofilia. Zarys zagadnienia*, Kraków 2003.

⁵ A. PŁACHECKA, *Pedofilia w kościele katolickim za pontyfikatów Benedykta XVI i papieża Franciszka*, *Świat Idei i Polityki* (2017) nr 16, s. 301-323; tamże, s. 319: „Problem pedofilii w Kościele katolickim w okresie pontyfikatu Benedykta XVI i papieża Franciszka jest bezpośrednim skutkiem tuszowania tego procederu przez dziesięciolecia”.

1. Kontekst historyczno-doktrynalny dokonywanych zmian

Papież Franciszek wezwał Papieską Radę ds. Tekstów Prawnych, by była promotorem w „refleksji nad autentyczną formacją prawną w Kościele, która pozwalałaby zrozumieć duszpasterski charakter prawa kanonicznego, jego pomocniczą rolę dla *salus animarum* – zbawienia dusz, którą zawsze należy potwierdzać i gwarantować”⁶. Podobnie czynił już papież Benedykt XVI, który w *Liście do seminarzystów* z 18 października 2010 r. zachęcał, aby wręcz kochać „prawo kanoniczne, biorąc pod uwagę jego istotną konieczność i formy praktycznego zastosowania: społeczeństwo bez prawa byłoby społecznością pozbawioną praw”⁷, oraz gdy 28 września 2007 r. polecił, aby w reformie prawa karnego, która miała nastąpić, zachować ogólny układ oraz numerację kanonów, ale równocześnie zmienić niektóre rozwiązania⁸. Działania te można wpisać w jeszcze szerszy kontekst historyczno-doktrynalny Kościoła⁹. Już w 1917 r., po ogłoszeniu pierwszego Kodeksu Prawa Kanonicznego, papież Benedykt XV

⁶ K. BRONK, *Papież: trzeba odzyskać prawdziwe znaczenie prawa w Kościele*, art. cyt.

⁷ BENEDYKT XVI, *List papieża Benedykta XVI do seminarzystów (18 października 2010)*, nr 5, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/letters/2010/documents/hfben-xvilet20101018semi_naristi.html [dostęp 31.08.2023].

⁸ J.I. ARIETTA, *Decydujący wpływ kard. Ratzingera na rewizję kanonicznego systemu karnego*, *L'Osservatore Romano* 1 (2011), <https://opoka.org.pl/biblioteka/TA/TAI/rewizja-ratzinger1988.html> [dostęp 30.03.2024].

⁹ J. DOHNALIK, *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, *Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka* 1 (2015), s. 50-66; tamże, s. 52: „Pierwszy Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 1917 roku na czele całej listy przestępstw przeciwnych szóstemu przykazaniu Dekalogu wymieniał czyn popełniony z małoletnim poniżej 16. roku życia. Duchowny, który dopuściłby się takiego występku, miał zostać karnie zawieszony w obowiązkach, należało wobec niego zadeklarować infamię, pozbawić go jakiegokolwiek urzędu, beneficjum, godności i zadania, a w cięższych przypadkach także usunąć ze stanu duchownego (por. kan. 2359 § 2 KPK, 1917). Podobne rozwiązanie przyjął Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, według którego duchowny dopuszczający się takiego czynu z «osobą małoletnią poniżej lat 16, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego (kan. 1395 § 2 KPK, 1983)»”.

ustanowił Radę Papieską ds. Tekstów Prawnych. „Odegrała ona ważną rolę w interpretacji dekretów Soboru Watykańskiego II, dotyczących rewizji kodeksu prawa kanonicznego”¹⁰.

Powodem do podjęcia rewizji VI rozdziału KPK/83 była sytuacja duszpasterska Kościoła związana z praktyką karania w sytuacji ujawnionych przestępstw (seksualnych i innych), dokonanych przez osoby duchowne. Podejście Kościoła, ujawniane w mediach jako skandale krycia przestępców seksualnych, doczekało się oceny jako „naiwne”¹¹. Jeśli dziś mówi się o swoistej naiwności KPK/83, to dlatego, iż uważa się, że „sekcja sankcji w kodeksie z 1983 r. została napisana z naciskiem na uprawnienia biskupów w swoich diecezjach. Każdy biskup mógł sam zdecydować, kiedy i jak interweniować oraz jakie sankcje lub kary nakładać na winnych. Takie prawo okazało się «zbyt niejasne», a sankcje były stosowane przypadkowo”¹². Mówił o tym abp Martin Diarmuid: „Moje próby pozyskania wszelkich istniejących dokumentów związanych z wykorzystywaniem dzieci od obecnych i byłych urzędników diecezjalnych pozostawały często bez odpowiedzi, nawet mimo ponawiania żądań. [...] Mamy obecnie wytyczne i definicje, ale nadal mogą one być różnie interpretowane przez różne kościelne autorytety”¹³.

System karny Kodeksu z 1983 roku wpisał się w eklezjologiczny kontekst nakreślony przez Sobór Watykański II oraz inspirował się

¹⁰ A. KACZOR, *Papieska Rada Tekstów Prawnych i interpretacje autentyczne*, Kościół i Prawo 15 (2013) nr 2, s. 134-135.

¹¹ K. OŁDAKOWSKI, *Nowe zapisy Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*, <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2021-06/szczegoly-reformy-zapisow-kodeksu-prawa-kanonicznego.html> [dostęp 5.09.2023].

¹² Tamże: „Zatwierdzone wtedy (KPK/83) teksty były często nieprecyzyjne, przede wszystkim dlatego, że wierzono, iż poszczególni biskupi i przełożeni, których zadaniem było stosowanie dyscypliny karnej, lepiej określą, kiedy i jak karać w najbardziej odpowiedni sposób. Późniejsze doświadczenie pokazało wiele trudności, jakie mieli ordynariusze w stosowaniu norm karnych”.

¹³ M. DIARMUID, *Krzywdą, nadzieją i uzdrowieniem. Osobista droga biskupa przez skandale seksualne*, *Więź* (2011) nr 8-9, <https://wiez.pl/2018/10/02/krzywdy-nadzieja-i-uzdrowienie-osobista-droga-biskupa-przez-skandale-seksualne> [dostęp 3.09.2023].

kryteriami pomocniczości i decentralizacji, a pojęcia te miały „wskazywać, że szczególną uwagę przywiązuje się do prawa partykularnego, a zwłaszcza do inicjatywy poszczególnych biskupów w rządach pasterskich, ponieważ są oni, jak naucza Sobór (por. *Lumen gentium*, 27) zastępcami Chrystusa w swoich diecezjach”¹⁴. Oznaczało to, że w większości wypadków KPK/83 pozostawiał „miejscowym ordynariuszom i przełożonym zakonnym ocenę i rozeznanie celowości lub bezcelowości nałożenia sankcji karnych oraz sposobu postępowania w konkretnych przypadkach”¹⁵.

Zmiany w obowiązującym prawie poszły w kierunku opieki nad pokrzywdzonymi oraz adekwatnej formacji, jeśli chodzi o stan kapłański. Wszystko to, w istocie rzeczy, zaczęło się od ustalenia na nowo przez konstytucję apostołską *Pastor bonus* 28 czerwca 1988 r.¹⁶ zakresu kompetencji poszczególnych dykasterii. Jej art. 52 stanowi, „że nie tylko przestępstwa przeciw wierze lub w sprawowaniu sakramentów, ale także «poważniejsze przestępstwa popełniane przeciw moralności» należą do wyłącznej jurysdykcji karnej Kongregacji Nauki Wiary”¹⁷.

¹⁴ Kiedy ukaże się znowelizowany kodeks prawa kanonicznego, <https://www.pch24.pl/kiedy-ukaze-sie-znowelizowany-kodeks-prawa-kanonicznego-,74181,i.html#ixzz6qQvTdJta> [dostęp 17.07.2020]; K. OŁDAKOWSKI, *Nowe zapisy Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*, art. cyt.

¹⁵ J.I. ARIETTA, *Decydujący wpływ kard. Ratzingera na rewizję kanonicznego systemu karnego*, art. cyt.; K. Ołdakowski, *Nowe zapisy Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*, art. cyt.

¹⁶ JAN PAWEŁ II, *Konstytucja apostołska Pastor Bonus*, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. M. Sitarz, W. Kacprzyk, Lublin 2006, s. 217-257.

¹⁷ Tamże; *Jan Paweł II a pedofilia*, <https://jp2online.pl/publikacja/jan-pawel-ii-a-pedofilia>; UHVibGljYXRpb246OTA= [dostęp 10.09.2024]; tamże: „W trakcie stosowania konstytucji zorientowano się, że taki zapis nie rozwiązywał trudności, ponieważ nie określał on, które przestępstwa są zarezerwowane do rozpatrywania przez Kongregację Nauki Wiary oraz nie nakładał na duchownych obowiązku poinformowania Kongregacji o podejrzeniu popełnienia ciężkiego przestępstwa, w tym przeciwko szóstemu przykazaniu, na szkodę osób małoletnich. Zostało to doprecyzowane w dokumencie *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2001 roku,

Kolejnym ważnym krokiem był opublikowany 30 kwietnia 2001 r. list apostolski *motu proprio* Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela*¹⁸, mający moc dekretu. Papież potwierdził w nim, że wykorzystywanie seksualne małoletnich należy do katalogu najcięższych przestępstw znanych prawu kościelnemu, oraz że istnieje obowiązek (po stronie każdego ordynariusza i innych lokalnych hierarchów) zgłaszania tego rodzaju przestępstw bezpośrednio do Kongregacji Nauki Wiary. Dokument ten mówi o promulgacji norm tzw. *zasadniczych* i *norm procesowych*¹⁹. Do tych postanowień właściwa kongregacja wydała normy *De delictis gravioribus* (2001 r.)²⁰, które „zdawały się wyrażać tendencję przeciwną w stosunku do kryteriów przewidzianych przez *Codex* w zakresie stosowania sankcji karnych, toteż w wielu środowiskach zostały natychmiast potępione jako centralistyczne”²¹. Zgodnie z tym wykorzystywanie seksualne małoletniego (tj. mającego mniej niż osiemnaście lat) przez duchownego zostało wpisane na listę *delicta graviora*, zarezerwowaną dla Kongregacji Nauki Wiary. Przeważnienie tego przestępstwa zostało ustalone na dziesięć lat, licząc

który nakładał na każdego ordynariusza i innych lokalnych hierarchów obowiązek zgłaszania tego rodzaju przestępstw bezpośrednio do Kongregacji Nauki Wiary”.

¹⁸ JAN PAWEŁ II, *List apostolski „Sacramentorum sanctitatis tutela”* (30 kwietnia 2001), <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/8-list-apostolski-sacramentorum-sanctitatis-tutela.html?Itemid=109> [dostęp 1.09.2023]; *por.* *Przemówienie do Kardynałów Amerykańskich* (23 kwietnia 2002); tamże: „Nie ma miejsca w kapłaństwie i w życiu zakonnym dla tego, kto by krzywdził młodych”.

¹⁹ J. SOSNOWSKA, *Nieznany list Jana Pawła II w sprawie księży pedofilów: Lepiej mieć wam u szyi kamień młyński zawieszony...* (14 maja 2019), <https://bialykruk.pl/wydarzenia/nieznany-list-jana-pawla-ii-w-sprawie-ksiezy-pedofilow-lepiej-wam-miec-u-szyi-kamien-mlynski-zawieszony> [dostęp 9.09.2023]; tamże: „Wstrząśnięty Papież pisał do amerykańskich biskupów w 1993 r.: «Biada światu z powodu zgorzeń! Muszą wprowadzić przyjąć zgorzenia, lecz biada człowiekowi, przez którego dokonuje się zgorzenie» (Mt 18,7)”.

²⁰ KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Normy motu proprio „Sacramentorum sanctitatis tutela”* (2001 r.), https://www.vatican.va/resources/resources_introd-storica_pl.html [dostęp 2.09.2021].

²¹ J.I. ARIETTA, *Decydujący wpływ kard. Ratzingera na rewizję kanonicznego systemu karnego*, art. cyt.

od osiemnastych urodzin ofiary. Norma ta dotyczyła duchownych łacińskich, duchowieństwa wschodniego, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych²². W 2003 r. kard. J. Ratzinger, jako prefekt Kongregacji Nauki Wiary, uzyskał od Jana Pawła II specjalne uprawnienia umożliwiające większą elastyczność w postępowaniu karnym *delicta graviora*. Mógł on wnosić o zwolnienie z urzędu w najpoważniejszych przypadkach (por. list *De delictis gravionibus*)²³.

Natomiast w dokumencie *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 21 maja 2010 r.²⁴, zatwierdzonym przez Benedykta XVI, limit przedawnienia wynosi już dwadzieścia lat, licząc od ukończenia osiemnastego roku życia (w przypadku skrzywdzenia małoletniego); w szczególnych przypadkach można już było odstąpić od takiego terminu. Określono także definicje kanonicznego przestępstwa zakupu, posiadania lub ujawnienia pornografii dziecięcej²⁵. Nakazano, żeby przepisy, które mogą stanowić konferencje episkopatów, były

²² KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Okólnik. Do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „wytycznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich (3 lutego 2011)*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_abuso-minori_pl.html [dostęp 28.08.2023]; por. D. BOREK, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 2015.

²³ A. PŁACHECKA, *Pedofilia w kościele katolickim za pontyfikatów Benedykta XVI i papieża Franciszka*, art. cyt., s. 303; tamże: „W 2001 r. został wydany list pt. *De delictis gravionibus* (O najpoważniejszych przestępstwach), którego autorem był kard. Joseph Ratzinger wraz z abp. Tarcisio Bertone. List ten podpisany został 18 maja 2001 r. przez ówczesnego kardynała Josepha Ratzingera jako prefekta Kongregacji. Zarządzono w nim, że wszelkie dochodzenia w tych najpoważniejszych sprawach (dotyczyło to zresztą nie tylko nadużyć seksualnych, ale także ciężkich grzechów przeciw dyscyplinie kościelnej), przeprowadzane w Kościele, objęte będą tajemnicą papieską i nie należy ich przysyłać do miejscowych wymiarów sprawiedliwości pod groźbą ściągnięcia na siebie ekskomuniki”.

²⁴ Por. KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Sentencja modyfikacji wprowadzonych do Normae de gravioribus delictis*, https://www.vatican.va/resources/resources_rel-modifiche_pl.html [dostęp 2.09.2023].

²⁵ KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Okólnik. Do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „wytycznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku*

w harmonii z KPK/83 (KKKW), a także z aktualizowanym *motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela*. Co więcej, określono, że normy ustanowione przez konferencję episkopatu, dla ich obowiązywalności, muszą być poddane uznaniu przez właściwe dykasterie Kurii Rzymskiej²⁶.

I tak w dokumencie *Modyfikacje do tekstu Normae de gravioribus delictis*²⁷, w części I *Normy materialne*, w art. 1 znaleźć można następujące zapisy:

„§ 1. Kongregacja Nauki Wiary, zgodnie z normą art. 52. Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*, osądza przestępstwa przeciw wierze oraz najcięższe przestępstwa popełnione *contra mores* lub przy sprawowaniu sakramentów i, jeśli zachodzi potrzeba, stwierdza lub nakłada sankcje kanoniczne zgodnie z prawem, zarówno powszechnym, jak i własnym, z wyjątkiem spraw leżących w kompetencjach Penitencjarii Apostolskiej oraz przestrzegając *Agendi ratio in doctrinarum examine*.

§ 2. W przypadku przestępstw, o których mowa w § 1, z polecenia Papieża Kongregacja Nauki Wiary ma prawo sądzić kardynałów, patriarchów, legatów Stolicy Apostolskiej, biskupów, a także inne osoby fizyczne, o których mowa w kan. 1405, § 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz w kan. 1061 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

§ 3. Tylko Kongregacja Nauki Wiary osądza przestępstwa, o których mowa w n. 1, zgodnie z poniższymi artykułami”²⁸.

Następnie, 3 maja 2011 r., Kongregacja Nauki Wiary wydała pismo okólne adresowane do konferencji episkopatów, dotyczące

nadużyć seksualnych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich (3 lutego 2011), dz. cyt.

²⁶ Tamże.

²⁷ KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Modyfikacje do tekstu „Normae de gravioribus delictis” (15 lipca 2010)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/normae_de_gravioris-15072010.html [dostęp 28.08.2023].

²⁸ Tamże.

opracowania przez nie sposobu postępowania w przypadku popełnienia nadużyć seksualnych przez duchownych wobec osób małoletnich²⁹. Wyraźnym motywem przewodnim była tu troska o dobro wspólne wiernych, a w szczególności – ochrona dzieci i młodzieży przed nadużyciami seksualnymi ze strony duchownych³⁰. Okólnik ten wskazuje, jakie elementy powinna zawierać odpowiedź biskupa diecezjalnego, by „poprzez ustanowienie stosownych procedur objął opieką duszpasterską ofiary tych nadużyć oraz zadbał o odpowiednią formację wspólnoty kościelnej w tej materii, a także wdrożył zalecenia Kongregacji”³¹.

I tak niniejsze wytyczne zawierają następujące spostrzeżenia:

- a. pojęcie «nadużycie seksualne wobec osób niepełnoletnich» musi pokrywać się z definicją z *motu proprio* z 2010 r. (art. 6), a także praktyką interpretacyjną i orzecznictwem Kongregacji Nauki Wiary, z uwzględnieniem prawa cywilnego krajowego;
- b. osobę zgłaszającą przestępstwo należy traktować z szacunkiem; w przypadkach, gdy wykorzystywanie seksualne wiąże się z innym przestępstwem przeciwko godności sakramentu pokuty (art. 4), skarżący ma prawo żądać, aby jego nazwisko nie zostało ujawnione zadenuncjowanemu kapłanowi (art. 24);

²⁹ Tenże, *Okólnik. Do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „wytycznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich (3 lutego 2011)*, dz. cyt.

³⁰ F. LEMPA, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013, s. 155 nn.

³¹ Tamże; por. D. KOZŁOWSKA, *Spóźniona sprawiedliwość?*, Znak (2014) nr 714, s. 40-47, <https://www.miesiecznik.znak.com.pl/7142014dominika-kozlowskaspoznona-sprawiedliwosc> [dostęp 31.08.2023]; tamże: „Eksperci zajmujący się pomocą osobom skrzywdzonym przez duchownych podkreślają, że skutki czynów pedofilnych dokonanych przez ludzi Kościoła są porównywalne jedynie z sytuacją, w której dziecko zostało wykorzystane przez najbliższych: ojca lub matkę”.

- c. władze kościelne zobowiązują się do niesienia ofiarom pomocy duchowej i psychologicznej;
- d. dochodzenie w sprawie zarzutów jest prowadzone z należytym poszanowaniem zasady prywatności; już na etapie wstępnego dochodzenia oskarżony duchowny jest informowany o zarzutach z możliwością ustosunkowania się do nich;
- e. organy doradcze przewidziane w konkretnym miejscu do nadzoru i rozeznawania indywidualnych przypadków nie mogą zastępować rozeznania i *potestas regiminis* poszczególnych biskupów;
- f. wytyczne (diecezjalne) muszą uwzględniać ustawodawstwo krajowej Konferencji, w szczególności w odniesieniu do ewentualnego obowiązku powiadamiania władz cywilnych;
- g. oskarżonemu duchownemu zapewnia się sprawiedliwe i godne utrzymanie w każdej chwili postępowania dyscyplinarnego lub karnego;
- h. powrót duchownego do posługi publicznej jest wykluczony, jeżeli posługa ta stanowi zagrożenie dla małoletnich lub powoduje zgorszenie wspólnoty³².

2. Schemat listów *motu proprio* Jak miłująca matka oraz *Vos estis lux mundi* Ojca Świętego Franciszka

Kolejnymi dokumentami, zdecydowanie porządkującymi sprawę karania pedofilii duchownych w Kościele katolickim, są dwa listy apostołskie *motu proprio* papieża Franciszka. Pierwszy to *Jak miłująca*

³² KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Okólnik. Do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „wytycznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich* (3 lutego 2011), dz. cyt.

matka z 4 czerwca 2016 r.³³ Zawiera on procedurę usunięcia z urzędu biskupa. Dokument ten stwierdza, że prawo kanoniczne przewiduje „możliwość usunięcia z urzędu kościelnego «z poważnych przyczyn» – dotyczy to także biskupów diecezjalnych, eparchów i tych, którzy są z nimi zrównani w prawie” (por. kan. 193 § 1 KPK, kan. 975 § 1 KKKW)³⁴. Jednakże niniejszym listem papież uściśla, że wśród przyczyn takiej decyzji znajduje się „niedbałość biskupów w sprawowaniu ich urzędu”, zwłaszcza w odniesieniu do przypadków nadużyć seksualnych, dokonywanych na narażonych na to nieletnich i dorastających³⁵.

W kwestii podstawowych wytycznych papież stwierdza następująco:

Artykuł 1

§ 1. Biskup diecezjalny, eparcha lub ten, kto – nawet czasowo – ponosi odpowiedzialność za Kościół partykularny albo za inną wspólnotę wiernych zrównaną z nim w rozumieniu kan. 368 KPK i kan. 313 KKKW, może być w sposób prawny usunięty ze swego stanowiska, jeśli wskutek zaniedbania wydarzyły się lub pominięto czyny, które wyrządziły poważne szkody innym, zarówno gdy chodzi o osoby fizyczne, jak i o całą wspólnotę. Szkoła taka może być fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa.

§ 2. Biskup diecezjalny lub eparcha może zostać usunięty tylko wtedy, gdy obiektywnie okaże się, że w bardzo poważnym stopniu nie wykazał się sumiennością, wymaganą od jego urzędu duszpasterskiego, nawet jeśli nie było w tym jego poważnej winy moralnej.

³³ FRANCISZEK, *Motu proprio papieża Franciszka „Come una madre amorevole” z 4 czerwca 2016 r.*, <https://papiez.wiara.pl/doc/3213079.Jak-milujaca-matka> [dostęp 1.09.2023].

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

§ 3. W przypadku nadużyć wobec nieletnich lub dorastających wystarczy, jeśli był to poważny brak sumienności. [...]

Artykuł 4

W razie uznania za właściwe usunięcie biskupa kongregacja ustali, na podstawie okoliczności danego przypadku, czy:

1. wydać w jak najkrótszym czasie dekret o usunięciu,
2. zachęcić po bratersku biskupa do ogłoszenia swego ustąpienia w ciągu 15 dni. Jeśli biskup nie udzieli odpowiedzi w przewidzianym terminie, kongregacja będzie mogła ogłosić dekret o usunięciu.

Artykuł 5

Decyzja kongregacji, o której mowa w artykułach 3-4, winna być poddana szczególnemu zatwierdzeniu przez Biskupa Rzymu, który przed podjęciem ostatecznego postanowienia zasięgnie opinii właściwego kolegium prawników, wyznaczonych w razie potrzeby³⁶.

Drugim dokumentem jest list apostolski *Vos estis lux mundi*. Jego mocą papież Franciszek uszczegółowił procedury postępowania w sytuacji zgłoszenia przestępstwa zaliczonego do listy *delicta graviora*³⁷. W części pierwszej niniejszego dokumentu (*Przepisy ogólne*) art. 1 ustala zakres zastosowania owych wytycznych.

Paragraf 1 omawianego dokumentu stanowi, że „niniejsze przepisy stosuje się w przypadku zawiadomień odnoszących się

³⁶ Tamże; zobacz: K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania seksualnego osób bezbronnych w Kościele katolickim. Analiza karno-kanoniczna z uwzględnieniem wybranych elementów psychologicznych*, *Miscellanea Historico-Iuridica XXII* (2023) z. 2, s. 455-483; tamże, s. 455: „W 2019 r. w prawie kanonicznym prawodawca umieścił termin «osoby bezradne» i uwzględnił go w systemie prawnym Kościoła katolickiego dopiero w tymże roku. Ustawodawca określił jego definicję legalną. Interesujący termin wskazuje na osoby, którym zapewniono ochronę przed przestępstwem wykorzystania seksualnego”.

³⁷ FRANCISZEK, *List apostolski „Motu Proprio” Vos estis lux mundi* (9 maja 2019), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html [dostęp 2.09.2023].

do duchownych lub członków instytutów życia konsekrowanego czy stowarzyszeń życia apostołskiego dotyczących:

- a. przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, polegających na:
 - i. zmuszaniu kogoś, stosując przemoc lub groźbę, czy też nadużycie władzy, do dokonywania lub poddawania się czynnościom seksualnym;
 - ii. dopuszczaniu się czynności seksualnych z osobą małoletnią lub bezradną;
 - iii. wytwarzaniu, prezentowaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu, także telematycznie, pornografii dziecięcej, oraz rekrutowaniu lub nakłanianiu osoby małoletniej czy bezradnej do udziału w prezentacjach pornograficznych.
- b. czynów dokonanych przez podmioty, o których mowa w art. 6, polegających na działaniach lub zaniechaniach, mających na celu zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych, przeciwko duchownemu lub zakonnikowi w związku z przestępstwami, o których mowa w punkcie a) niniejszego paragrafu³⁸.

W art. 2 tegoż listu unormowano kwestie związane z przyjmowaniem zawiadomień i ochroną danych, art. 3 to normatyw obowiązku zawiadomienia o przestępstwie, art. 4 reguluje zagadnienie dotyczące ochrony osoby składającej zawiadomienia, art. 5 z kolei poświęcony jest trosce o osoby poszkodowane.

Część drugą niniejszego dokumentu stanowią normy dotyczące biskupów oraz osób z nimi zrównanych. I tak art. 6 określa zakres podmiotowy postępowania³⁹, art. 7 wskazuje na właściwą dykasterię

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże: „przepisy postępowania, o których mowa w niniejszym tytule, dotyczą zachowań, o których mowa w art. 1, popełnianych przez: a) kardynałów, patriarchów, biskupów i legatów Biskupa Rzymskiego; b) duchownych, którzy kierują lub kierowali jako pasterze Kościoła partykularnego lub jednostki z nim zrównanej,

w sprawie, art. 8 reguluje postępowanie stosowane w przypadku zawiadomienia dotyczącego biskupa Kościoła łacińskiego, art. 9 ustala zasady postępowania stosowane wobec biskupów Kościołów wschodnich, art. 10 normuje tzw. obowiązki wstępne metropolity, art. 11 dotyczy zasad powierzenia dochodzenia osobie innej niż metropolita, art. 12 zawiera normy prowadzenia dochodzenia, art. 13 reguluje kwestię zaangażowania osób wykwalifikowanych, art. 14 dotyczy czasu trwania dochodzenia, art. 15 ustala, jakie powinny być środki zapobiegawcze, art. 16 porusza kwestię ustanowienia funduszu przeznaczanego na wsparcie kosztów dochodzeń, art. 17 normuje kwestię przekazywania dokumentów i *votum*, a art. 18 – sprawę dalszych działań; art. 19 postuluje przestrzeganie ustawodawstwa państwowego⁴⁰.

„Rewolucyjne” znaczenie ma tutaj to, że papież Franciszek zniósł *sekrety papieskie* w sprawach dotyczących wykorzystywania seksualnego małoletnich. Akt ten określono wręcz jako przewrót kopernikański⁴¹. „Podlegające dotychczas tzw. sekretowi papieskiemu wszelkie dokumenty związane z przypadkami nadużyć seksualnych duchownych zgłoszonych Kościołowi, będą mogły zostać przekazane organom śledczym, jeśli te poproszą”⁴². Ważne jest też to, że papież Franciszek już „w czerwcu 2015 r. zatwierdził specjalny wydział sądowy

obrzędki łacińskiego lub wschodniego, w tym Ordynariatów personalnych, za czyny popełnione *w trakcie sprawowania urzędu*; c) duchownych, którzy kierują lub kierowali duszpasterstwem jakiejś prałatury personalnej, za czyny popełnione *w czasie sprawowania władzy*; d) tych, którzy są lub byli najwyższymi przełożonymi instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, a także klasztorów *sui iuris*, za czyny popełnione *w trakcie sprawowania urzędu*”.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ T. KRZYŻAK, *Za spizową bramą dzieje się jakaś rewolucja*, <https://deon.pl/koosciol/komentarze/za-spizowa-brama-dzieje-sie-jakas-rewolucja,1385258> [dostęp 5.06.2023]; tamże: „Pewną formą takiej rewolucji są zaprezentowane [...] zmiany w Kodeksie Prawa Kanonicznego (KPK), które wejdą w życie 8 grudnia”.

⁴² *Papież zniósł tzw. sekret papieski dotyczący spraw nadużyć (17 grudnia 2019)*, <https://archwwa.pl/wiadomości/papiez-zniosl-tzw-sekret-papieski-dotyczacy-spraw-naduzyc> [dostęp 4.09.2023]; tamże: „zmiany zostały zatwierdzone 4 października 2019 r. na wniosek prefekta Kongregacji przedłożony papieżowi i dotyczą

do badania przypadków biskupów tuszujących pedofilię w podległych im diecezjach. Trybunał dla biskupów jest wydziałem podległym Kongregacji Nauki Wiary. Propozycja utworzenia urzędu została złożona przez siedemnastoosobową komisję, w skład której weszły m.in. dwie ofiary molestowane w przeszłości przez księży⁴³.

3. Zakończenie prac nad rewizją Księgi VI KPK/83 – w jakim kierunku poszły zmiany?

Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, jak podała KAI 24 stycznia 2020 r., zakończyła rewizję Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego, mówiącej o sankcjach i karach w Kościele – zleconą przez papieża Benedykta XVI. Prace nad rewizją trwały ponad dziesięć lat, a uczestniczyli w nich przedstawiciele różnych episkopatów, wyżsi przełożeni zakonni oraz liczni eksperci. Owocem prac jest nowe ujęcie niektórych przepisów, które dotyczą różnych rodzajów przestępstw: od atakowania jedności Kościoła i godności sakramentów po wykorzystywanie seksualne nieletnich przez duchownych⁴⁴. Zmiany mają na celu wypracowanie pogłębionej odpowiedzialności w Kościele, opartej na nakazie mówiącym, że „na biskupie, oprócz przepowiadania i innych jego zadań, ciąży też obowiązek czuwania nad dyscypliną prawną w Kościele w swej diecezji. Jeśli opóźnia on podejmowanie decyzji i nie stosuje kar, niektóre sprawy pogarszają się, wdaje się «gangrena» i w końcu jedynym wyjściem jest wydalenie [winnego] ze stanu kapłańskiego”⁴⁵.

w praktyce modyfikacji instrukcji «Normae de gravioribus delictis» przyjętej w 2001 r. przez papieża Jana Pawła II”.

⁴³ A. PŁACHECKA, *Pedofilia w kościele katolickim za pontyfikatów Benedykta XVI i papieża Franciszka*, art. cyt., s. 316.

⁴⁴ K. BRONK, *Papież: trzeba odzyskać prawdziwe znaczenie prawa w Kościele*, art. cyt.

⁴⁵ KAI, *Zmiany w prawie kanonicznym? Zakończono prace nad rewizją Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego (24 stycznia 2020)*, <https://misyjne.pl/zmiany-w-prawie-kanonicznym-zakonczono-prace-nad-rewizja-ksiegi-vi-kodeksu-prawa-kanonicznego> [dostęp 8.04.2023].

W powyższym normatywie łatwo można odczytać intencję papieża Franciszka: aby zapobiegać sytuacjom skandalu i zgorzenia, należy włączać do pedagogiki Kościoła także takie środki, którymi są kanoniczne kary. W praktyce chodzi o to, aby „przywrócić sprawiedliwość i aby winny naprawił swe życie, a nie doprowadzał do sytuacji, w których trzeba stosować środki skrajne i ostateczne”⁴⁶. Co więcej, obecne zmiany zmniejszają wymóg tajności w sprawach karnych ze strony biskupa diecezjalnego lub przełożonego zakonnego. Teraz biskup ordynariusz ma w sposób jasny określone, kiedy może uciec się do sankcji i dobrze wie, jaka ona ma być, tzn. z uwzględnieniem okoliczności łagodzących lub obciążających⁴⁷. W świetle nowych przepisów „niektóre kary, które dotychczas miały charakter fakultatywny, obecnie stają się obowiązkowe, np. w razie powtórzenia się danego przestępstwa. Ożywią one także procesy administracyjne, aby przyspieszyć działanie wymiaru sprawiedliwości, przewidując przy tym sankcje dla biskupów i przełożonych zakonnych, zwlekających ze stosowaniem kar wobec sprawców”⁴⁸.

Nowa redakcja Księgi VI KPK/83 uwzględnia całe ustawodawstwo na temat przypadków pedofilii w Kościele, zatwierdzone w ostatnich latach przez św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. W istocie „sprawa ta sprowadza się do dwóch kanonów, bardzo zwięzłych i obejmujących wszystkie aspekty: wiek [ofiar], kary, obowiązek informowania o takich przypadkach. Wszystkie te wymagania zawierają obecne normy”⁴⁹. Według tych przepisów „biskupi powinni być bardziej świadomi, że w swoich Kościołach partykularnych pełnią rolę «sędziego» wśród powierzonych im wiernych. [...] Muszą pamiętać, że jako sędziowie, powinni zmierzać do «komunii Ludu Bożego»; tak więc nałożenie kar musi być ostatecznością, «skrajnym środkiem

⁴⁶ Tamże; por. L. ADAMOWICZ, *Status kanoniczno-prawny osoby małoletniej – zagadnienia terminologiczne*, Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie 13 (2020) nr 1, s. 3-12.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże.

zaradczym, jaki należy zastosować», gdy wszystkie inne sposoby osiągnięcia zgody «okażą się nieskuteczne»⁵⁰.

Innymi słowy, do Kodeksu został wprowadzony kanon, mówiący o przestępstwie wykorzystania seksualnego osób małoletnich. Jest on w księdze VI Kodeksu (*Sankcje w Kościele*), podzielonej tak, że po tytule *Przestępstwa przeciwko specjalnym obowiązkom* został dodany tytuł: *Przestępstwa przeciwko życiu, godności i wolności osoby*, „który obejmuje kanony dotyczące: zabójstwa, aborcji, uprowadzenia lub handlu ludźmi oraz wykorzystywania seksualnego małoletnich”⁵¹. Zapis ten wyraża wolę ścigania wymienionych przestępstw we współpracy z wymiarem cywilnym, jako że „walka z pedofilią to obowiązek wszystkich państw. Ich władze powinny nie tylko ochraniać dzieci przed padnięciem ofiarą przestępstwa, które Franciszek określił jako «zabójstwo psychologiczne», na politykach spoczywa również odpowiedzialność za ściganie winnych tych zbrodni”⁵².

Promulgowanie księgi VI KPK dokonało się w dniu 23 maja 2021 r. mocą konstytucji apostoelskiej *Pascite gregem Dei* papieża Franciszka⁵³. Tekst konstytucji zaczyna się od słów apostoła Piotra: „Paście stado Boże, strzegąc go nie pod przymusem, ale z własnej woli, po Bożemu, z oddaniem (1 P 5, 2)”⁵⁴. Tym samym do KPK „wprowadzono

⁵⁰ Kiedy ukaże się znowelizowany kodeks prawa kanonicznego, art. cyt.; zobacz: P. WOJNICZ, *Penalizacja czynów seksualnych wobec małoletnich – rozważania na tle prawa kanonicznego i polskiego prawa karnego*, Civitas et Lex 26 (2020) nr 2, s. 59-72.

⁵¹ *Przestępstwo pedofilii znajdzie się w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Umieszczone będzie obok zabójstwa i aborcji*, PCh24.pl 16.05.2021, <https://pch24.pl/przestepstwo-pedofilii-znajdzie-sie-w-kodeksie-prawa-kanonicznego-umieszczone-bedzie-obok-zabojstwa-i-aborcji> [dostęp 21.05.2024].

⁵² *Franciszek o pedofilii. Postawił sprawę jasno. W Kościele wielu drży (15 maja 2021)*, <https://www.o2.pl/informacje/franciszek-o-pedofilii-w-kosciele-papiez-postawil-sprawe-jasno-6639997200271936a> [dostęp 21.05.2024].

⁵³ FRANCISZEK, *Konstytucja apostoelska Pascite gregem Dei* (23 maja 2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html [dostęp 3.09.2023].

⁵⁴ *Papież reformuje prawo kościelne. Nowe kary za przestępstwa seksualne i gospodarcze*, <https://deon.pl/kosciol/papiez-reformuje-prawo-koscielne-nowe-kary-za-przestepstwa-seksualne-i-gospodarcze,1380011> [dostęp 5.09.2023].

przestępstwo wykorzystywania dzieci popełnione nie tylko przez duchownych, ale także przez członków instytutów życia konsekrowanego oraz przez innych wiernych”⁵⁵. Nadto „przewidziano nowe kary, takie jak: grzywna, odszkodowanie, pozbawienie całości lub części wynagrodzenia kościelnego, zgodnie z przepisami ustalonymi przez poszczególne Konferencje Episkopatów, nie naruszając obowiązku, w przypadku ukarania duchownego, zadbania o to, aby nie zabrakło mu środków do uczciwego utrzymania”⁵⁶. W ustanowionych normach ponadto zwrócono uwagę na „bardziej uporządkowane i szczegółowe wyliczenie kar, aby władza kościelna mogła określić te, które są najbardziej odpowiednie i proporcjonalne do poszczególnych przestępstw, a także wprowadzono możliwość stosowania kary suspensy wobec wszystkich wiernych, a nie tylko wobec duchownych”⁵⁷. W końcu: „przewidziano bardziej odpowiednie środki interwencji w celu korygowania przestępstw i zapobiegania im. Na uwagę zasługuje również wyraźne potwierdzenie w tekście podstawowej zasady domniemania niewinności oraz zmiana normy dotyczącej przedawnienia w celu zachęcenia do kończenia procesów w rozsądnie krótkim czasie”⁵⁸.

4. Ważniejsze normy z dokumentu Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia... Konferencji Episkopatu Polski

Dobrym przykładem ustawodawstwa Kościoła partykularnego w zakresie ścigania przestępstw pedofilii duchownych może być *casus*

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ *Papież wprowadził nowe unormowania kar w Kościele (1 czerwca 2021)*, <https://www.ekai.pl/papiez-wprowadzil-nowe-unormowania-kar-w-kosciele/> [dostęp 24.01.2024].

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże; prof. ucz. UKSW dr hab. D. Borek komentując konstytucję apostolską „Pascite Gregem Dei” powiedział: „Kościelna władza karania jest w sposób naturalny wpisana w posługę pasterską tych, którzy są przełożonymi w Kościele” – zobacz: *Ekspert o nowelizacji kodeksu prawa kanonicznego: Mówi się w niej nie tylko o możliwości stosowania kar, ale dosłownie o obowiązku*, Gość Niedzielny 9.12.2021, <https://www.gosc.pl/doc/7261737.Ekspert-o-nowelizacji-kodeksu-prawa-kanonicznego-Mowi-sie-w> [dostęp 9.02.2025].

Polski (niezależnie od krytycznych uwag kanonistów co do niektórych sformułowań w nim zawartych)⁵⁹. Można bowiem wskazać na *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*. Tekst owych wytycznych został przyjęty na mocy uchwały nr 13/366/2014 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 8 października 2014 r., został znowelizowany na mocy uchwały nr 5/376/2017 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 6 czerwca 2017 r., a następnie jeszcze raz znowelizowany na mocy uchwały nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 8 października 2019 r.⁶⁰

Biskupi uznają, że w porządku prawnym Kościoła rozstrzygnięcie w sprawach dotyczących przestępstw seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich jest zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary – zgodnie z *Normae de gravioribus delictis* z 21 maja 2010 r. Chociaż dokonane modyfikacje nie dotyczą ściśle kwestii współpracy z władzami świeckimi⁶¹ i odnoszą się wyłącz-

⁵⁹ P. KROCZEK, *Kilka uwag do znowelizowanych Wytycznych Konferencji Episkopatu Polski w kontekście zasad techniki legislacyjnej oraz znowelizowanego art. 240 § 1 kodeksu karnego*, *Annales Canonici* 13 (2017), s. 91-107; tamże, s. 94: „W przypadku *Wytycznych* występują dwa uchybienia. Pierwsze z nich dotyczy wyrażenia «w przypadku oskarżeń duchownych». Wyrażenie to zawiera błąd amfibolii. Nie jest bowiem jasne, czy duchowni są oskarżani, czy to oni oskarżają. [...] Drugie z uchybień dotyczy sformułowania «z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia», które jest błędne na gruncie języka kanonicznego. [...] W języku kanonicznym znany jest, i o to zapewne chodziło prawodawcy, termin «małoletni» (w wersji oryginalnej kodeksu – łac. *minor*), którym zgodnie z kan. 97 § 1 jest osoba, która nie ukończyła osiemnastu lat”.

⁶⁰ KEP, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, https://www.diecezja.lomza.pl/images/Dokumenty/wytyczne_dotyczace_ochrony_dzieci_i_mlodziwy_w_metropolii_bialostockiej.pdf, s. 23-27 [dostęp 24.01.2022].

⁶¹ A. WIĘCEK-DURAŃSKA, *Przestępczość seksualna duchownych wobec osób małoletnich – analiza przypadków*, *Psychiatria Polska Online* (2020) nr 190, s. 1-16; tamże: s. 3: „Wraz z nowelizacją kodeksu karnego wprowadzono obowiązek niezwłocznego informowania organów ścigania o przypadkach nadużyć seksualnych wobec dzieci.

nie do postępowania kanonicznego (art. 6 § 1)⁶², to jednak biskupi przypominają, że kan. 1395 KPK/83 przewiduje sankcje karne dla duchownych także za inne czyny popełnione w sferze seksualności⁶³.

Według *Wytycznych* do najcięższych przestępstw prawo Kościoła katolickiego zalicza:

- a. przestępstwo przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnione przez duchownego z niepełnoletnim poniżej osiemnastego roku życia (z niepełnoletnim zrównana jest osoba, która trwale jest niezdolna posługiwać się rozumem);
- b. nabywanie, przechowywanie lub upowszechnianie w celach satysfakcji seksualnej obrazów pornograficznych, przedstawiających małoletnich poniżej czternastego roku życia, przez duchownego – w jakikolwiek sposób i za pomocą jakiegokolwiek urządzenia⁶⁴.

Wytyczne, dokonując inkorporacji zapisów polskiego prawa cywilnego⁶⁵, potwierdzają także, że zgodnie z art. 16 *motu proprio*

Znowelizowany w dniu 23 marca 2017 r. art. 240 k.k. przewiduje odpowiedzialność karną (pozbawienie wolności do lat 3) za niepowiadomienie organów ścigania m.in. o przestępstwach, o których mowa w art. 197 § 3 i 4 k.k., art. 198 k.k., art. 200 k.k. Przepisy te obowiązują każdego, kto ma wiedzę o takiej sytuacji, a więc także władze kościelne”.

⁶² Zobacz: *Wytyczne dotyczące ochrony dzieci i młodzieży w diecezji białostockiej*, https://www.diecezja.lomza.pl/images/Dokumenty/wytyczne_dotyczace_ochrony_dzieci_i_mlodziemy_w_metropolii_bialostockiej.pdf [dostęp 23.01.2024].

⁶³ KEP, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia...*, dz. cyt., por. A. WIĘCEK-DURAŃSKA, *Przestępczość seksualna duchownych...*, art. cyt., s. 1-16.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże: W rozumieniu polskiego prawa cywilnego przestępstwo stanowi m.in. obcowanie seksualne z osobą małoletnią poniżej lat piętnastu (art. 200 § 1 kk), udostępnianie treści pornograficznych małoletniemu poniżej lat piętnastu (art. 200 § 3-5 kk), zgwałcenie osoby poniżej lat piętnastu (art. 197 § 3 ust. 2 kk), wykorzystanie seksualne osoby upośledzonej umysłowo (art. 198 kk), wytwarzanie, rozpowszechnianie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat piętnastu (art. 202 § 3-4c kk), nawiązywanie przy pomocy sieci teleinformatycznych kontaktu z małoletnim poniżej lat piętnastu w celu wykorzystania seksualnego (art. 200a kk), a także nadużycie stosunku zależności lub zaufania wobec małoletniego albo w zamian za udzielenie lub obietnicę korzyści majątkowej

Sacramentorum sanctitatis tutela do zadań ordynariusza (kan. 1717 KPK) lub hierarchy (kan. 1468 KKKW) należy przeprowadzenie wstępnego dochodzenia kanonicznego, którego celem jest potwierdzenie prawdopodobieństwa zaistnienia przestępstwa, czyli zasadności oskarżenia, a w przypadku uzyskania takiego potwierdzenia przekazanie dokumentacji Stolicy Apostolskiej⁶⁶. Następnie, w celu przyścia z pomocą zarówno osobom pokrzywdzonym przez przestępstwo, jak i mającym prowadzić wstępne dochodzenie kanoniczne, Konferencja Episkopatu Polski wydała wraz z niniejszym dokumentem następujące, przedstawione dalej normy⁶⁷.

I tak, na podstawie otrzymanej i zweryfikowanej informacji, właściwy przełożony rozstrzyga, czy należy rozpocząć natychmiast wstępne dochodzenie kanoniczne. Jeśli tak, to zleca jego przeprowadzenie odpowiedniemu kapłanowi lub komisji (kan. 1717 KPK/83). Za każdym razem, kiedy ordynariusz otrzymuje wiadomość o przestępstwie (przynajmniej prawdopodobnym), przeprowadza dochodzenie wstępne, po czym powiadamia o tym Kongregację Nauki Wiary. Kongregacja, jeśli nie zastrzeże sobie sprawy z powodu szczególnych okoliczności, poleca ordynariuszowi dalsze postępowanie.

Kompetentny przełożony jest zobowiązany poinformować Kongregację także w sytuacji, jeśli z przeprowadzonego dochodzenia wynikałoby, że w oskarżeniu nie istnieje *fumus delicti*. Jeżeli oskarżenia nie znalazły potwierdzenia we wstępnym dochodzeniu kanonicznym i zostało to potwierdzone przez Kongregację, należy fakt ten stwierdzić na piśmie i zamknąć sprawę, akta natomiast złożyć w tajnym archiwum kurii (kan. 1719 KPK/83). Natomiast w celu zapobiegania nadużyciom seksualnym należy, jak stwierdzają biskupi, zadbać o właściwą formację duchownych i kandydatów do stanu duchownego

lub osobistej wobec małoletniego w celu wykorzystania seksualnego (art. 199 kk). Przestępstwa tego typu ścigane są na wniosek osoby pokrzywdzonej bądź z urzędu i ulegają przedawnieniu nie wcześniej niż po ukończeniu przez ofiarę 30. roku życia.

⁶⁶ Tamże; por. K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania seksualnego...*, art. cyt., s. 455-483.

⁶⁷ Tamże.

(nr 19). O warunkach tego procesu mówi aneks nr 3, załączony do niniejszego dokumentu⁶⁸.

5. System zgłaszania nadużyć uruchomiony przez biskupów w Kanadzie

Jako przykład innych konkretnych działań, będących aktualną odpowiedzią na stanowisko Stolicy Apostolskiej w sprawie pedofili księży, można podać przykład z Kanady. Jak czytamy w „Vatican News”: „kanadyjscy biskupi uruchamiają system zgłaszania nadużyć seksualnych popełnianych przez księży. Zgłoszeń można dokonywać, również anonimowo, na stronie internetowej oraz telefonicznie. Dwujęzyczny system sfinansował kanadyjski episkopat. «Serwis jest efektem zaangażowania biskupów w walkę z nadużyciami seksualnymi wśród duchownych oraz efektem ich troski o uzdrowienie i sprawiedliwość dla ofiar»”⁶⁹.

System ten jest, jak mówią o nim kanadyjscy biskupi w swoim komunikacie, „konkretną odpowiedzią na motu proprio «Vos estis lux mundi», opublikowane dwa lata temu, w którym Papież Franciszek wezwał diecezje na całym świecie do ustanowienia stabilnych i łatwo dostępnych systemów składania doniesień o nadużyciach. «To dodatkowe narzędzie, dostępne w całej Kanadzie, będzie istnieć obok systemów lokalnych i tym samym zwiększy szanse na wykrycie sprawców i uzdrowienie poszkodowanych. System jest nakierowany na dobro ofiar, usuwa wiele barier, które do tej pory uniemożliwiały ujawnienie przemocy»”⁷⁰.

⁶⁸ Tamże; por. K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania seksualnego...*, art. cyt., s. 455-483.

⁶⁹ Ł. SOŚNIAK, *Kanadyjscy biskupi uruchamiają system zgłaszania nadużyć*, <https://www.vaticannews.va/pl/kosciol/news/2021-05/kanadyjscy-biskupi-uruchamiaja-system-zglaszania-naduzyz.html> [dostęp 31.08.2023].

⁷⁰ Tamże.

Wnioski. „Prawo karne może być jak medycyna, ponieważ sprawiedliwość uzdrawia cały Kościół”

Zadaniem niniejszej analizy, ze względu na ograniczone możliwości tekstowe, nie było jakieś bardziej szczegółowe zagłębianie się w problematykę⁷¹, ale przedstawienie kierunku zmian dokonujących się w obrębie spraw karnych dotyczących pedofilii. Autor doszedł do następujących ustaleń: Zmiany w kanonicznym prawie karnym wydają się zmierzać w stronę tego, co zawsze było najbardziej podstawowe i oczywiste w nauczaniu Kościoła. Jeśli jakiś uczynek, przynosi szkodę bliźniemu, to należy zrobić wszystko, co możliwe, aby ją naprawić. „Wymaga bowiem tego zwyczajna sprawiedliwość”⁷². Innymi słowy: choć miłosierdzie poprzedza sprawiedliwość, to jej nie znosi. „Miłosierdzie bez sprawiedliwości psuje ludzi. Można pomyśleć: «skoro Bóg jest tak nieskończenie miłosierny, mogę wszystko». Z drugiej jednak strony sprawiedliwość bez miłosierdzia ich łamie, kiedy poznali własną nędzę, pozostaje już tylko ufne zawierzenie Panu albo rozpacz. «Nim przyjdę jako Sędzia sprawiedliwy, otwieram wpierw na oścież drzwi miłosierdzia mojego. Kto nie chce przejść przez drzwi miłosierdzia, ten musi przejść przez drzwi sprawiedliwości mojej» (Dz. 1146)”⁷³.

Powyższe zasady zaczynają dotyczyć coraz wyraźniej spraw karnych, jako że zdaniem obecnego papieża Franciszka „sankcje w prawie kanonicznym mają zawsze znaczenie duszpasterskie. Ich celem

⁷¹ PAP, *Raport o pedofilii. Większość sprawców niespokrewniona z ofiarą, wśród nich największą grupą duchowni. Najmłodsze ofiary nie miały 3 lat (2 sierpnia 2022)*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1388611%2Craport-o-pedofilii-wiekszosc-sprawcow-niespokrewniona-z-ofiara-wsrod-nich> [dostęp 8.02.2024]; tamże: „Komisja prowadziła łącznie 513 spraw, w tym 318 nowych tj. podjętych od 25 lipca ub.r., czyli od czasu publikacji poprzedniego raportu. W ostatnich 12 miesiącach Komisja przekazała do prokuratury 96 zawiadomień o prawdopodobieństwie popełnienia przestępstwa, w tym 2 zawiadomienia dotyczyły kwestii zatajenia wiedzy o pedofilii”.

⁷² Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994, nr 1459; por. K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania seksualnego*., art. cyt., s. 455-483.

⁷³ M. KONARSKA, *Sprawiedliwość u św. Faustyny*, <https://teologiapolityczna.pl/malgorzata-konarska-sprawiedliwosc-u-sw-faustyny> [dostęp 21.01.2024].

jest nie tylko zapewnienie poszanowania porządku prawnego, ale skłonienie do poprawy samego winowajcy. Kara kanoniczna nie jest jedynie środkiem przymusu, ale ma charakter uzdrawiający⁷⁴. Nie dziwi więc, że papież Franciszek zniósł zasadę tajemnicy, jeśli chodzi o procedury dochodzenia prawdy, ponieważ to pozwala na lepszą współpracę z cywilnym wymiarem sprawiedliwości, ale także że zdecydował się usuwać z urzędów osoby dopuszczające się przestępstw tzw. zaniedbania, wcześniej powołując do tego odpowiednie przepisy. Jest to świadectwo wprowadzenia w czyn rudymen tarnej zasady, iż w istocie problem pedofilii w Kościele wynika z tuszowania przestępstw, a nawet z faktu odejścia od wymierzenia kary w imię złe rozumianego miłosierdzia. Już papież Benedykt XVI w *Liście do seminarzystów* napisał coś bardzo proroczego w kwestii karnej doktryny Kościoła: „zachowywanie, jak i wymaganie zachowywania prawa jest podstawowym warunkiem miłości”. Jego zdaniem „szerzenie znajomości i zastosowania prawa kościelnego nie jest przeszkodą dla domniemanej «skuteczności» duszpasterskiej tych, którzy chcą rozwiązywać problemy, abstrahując od prawa, lecz gwarancją tego, że nie dąży się do rozwiązań samowolnych, ale naprawdę sprawiedliwych i dlatego naprawdę duszpasterskich”⁷⁵.

Zmiany, mające swe zastosowanie w KPK/83, idą w kierunku przywrócenia funkcjonowania zasady sprawiedliwości w obszarze nadużyć seksualnych i mogą budzić nadzieję na uzdrowienie relacji w Kościele, które zostały poddane próbie i cierpieniu. Wszystko

⁷⁴ Cyt. za: K. BRONK, *Papież: trzeba odzyskać prawdziwe znaczenie prawa w Kościele*, art. cyt., zobacz: M. SAJ, *Obowiązki i uprawnienia ordynariusza podczas dochodzenia wstępnego w procesie karnym. Zarys problematyki*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich XXXII (2022) nr 35, s. 141-162; tamże s. 142: „W KPK/83 nie znajdujemy definicji dochodzenia wstępnego, a jest ona niezbędna do zrozumienia tej rzeczywistości. Zacerpnąć ją możemy np. z *Vademecum* dotyczącego wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich wydanego w 2020 r. przez Kongregację Nauki Wiary”.

⁷⁵ BENEDYKT XVI, *List papieża Benedykta XVI do seminarzystów*, dz. cyt., nr. 5; por. M. SAJ, *Obowiązki i uprawnienia ordynariusza...*, art. cyt., s. 141-162;

to pomimo czynionych przez niektóre środowiska zastrzeżeń typu „spóźniona sprawiedliwość jest niesprawiedliwością”⁷⁶. Zdanie papieża Franciszka, iż „trzeba odzyskać prawdziwe znaczenia prawa w Kościele”, w tym sensie, że to „sprawiedliwość uzdrawia cały Kościół”, wpisuje się w doktrynę jego poprzedników, szczególnie papieża Benedykta XVI. I chociaż wypowiedziane ono zostało w kontekście przestępstw pedofilii, jest bardzo znamienne dla całej doktryny Kościoła katolickiego. Teza: „kara i jej sprawiedliwość mają charakter uzdrawiający” jest nie do przecenienia w kontekście konstatacji, którą Kościół określił jako „naiwność”. Chodzi o autonomię działania pozostawioną w gestii biskupów (ordynariuszy) zarówno co do kryteriów, jak i chęci karania za nadużycia seksualne dokonane na ich terytorium⁷⁷, ale nie tylko. Pozostawienie takiej autonomii działania ludziom, którzy mają decydować o losie innych, nie sprawdza się. Potrzebne są regulacje poczynione w świetle prawdy objawienia.

Jest to uprawomocnienie zasady (bardzo ważnej dla praktyki prawa kanonicznego), że całe duszpasterstwo powinno opierać się na autorytecie przejrzystości, prawdy i sprawiedliwości i że nigdy w sprawach stwierdzenia nadużyć (wykroczeń itp.) nie wystarczy założenie „dobrej woli”. Jeśli ordynariusze nie użyli „swojej władzy sądowniczej, by odpowiednio ukarać winnych przestępstwa”, to nie czynili tego (jak wielokrotnie ustalono) z powodu braku „procedury prawnej, lecz (z powodu braku) odpowiedzialnego spełniania funkcji rządzenia”⁷⁸.

⁷⁶ T. SEMIK-ORZECZ, *Ks. dr Grzegorz Strzelczyk: Zranieni w kościele czekają na pomoc i sprawiedliwość. Drugi raz opuścić ich nie wolno*, <https://plus.dziennikzachodni.pl/ks-dr-grzegorz-strzelczyk-zranieni-w-kosciele-czekaja-na-pomoc-i-sprawiedliwosc-drugi-raz-opuscic-ich-nie-wolno/ar/c1-15333376> [dostęp 22.01.2024].

⁷⁷ P. OLEJARCZYK, *Watykan ukarał abpa Głódzia. Ks. prof. Kobylński: dobra, ale spóźniona decyzja*, <https://www.onet.pl/informacje/onettrojmiasto/abp-glodz-ukarany-komentuje-ks-prof-andrzej-kobylinski/cecig91,79cfc278> [dostęp 21.03.2024]; tamże: „W Kościele katolickim stosunkowo często odwołuje się biskupów. Na przykład Benedykt XVI, w latach 2005-2013 zdymisjonował 80 urzędujących biskupów z takich krajów jak Irlandia czy Stany Zjednoczone. Najczęściej ich sprawy dotyczyły ich czynów pedofilskich albo tuszowania pedofilii innych księży”.

⁷⁸ J.I. ARIETTA, *Decydujący wpływ kard. Ratzingera na rewizję kanonicznego systemu karnego*, art. cyt.; por. K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania*

Może być to podstawowy powód, dla którego papież Franciszek mówi o wielkiej potrzebie przywrócenia poszanowania dla prawa kanonicznego, którego obecne normatywy mają na celu określenie procedur egzekwowania zasady opieki nad pokrzywdzonym oraz zasady adekwatnego szkolenia duchownych w celach prewencyjnych.

Opierając się na przykładzie Polski, można wskazać następujące aktualne priorytety działań Kościoła katolickiego, służące ochronie małoletnich oraz pomocy pokrzywdzonym w Kościele: współpracę Fundacji Świętego Józefa oraz Centrum Ochrony Dziecka z diecezjami, fachowe wsparcie ze strony świeckich specjalistów, a także wcielanie w życie procedur ustanowionych przez papieża Franciszka w *motu proprio Vos estis lux mundi*⁷⁹. Na przepisy Kościoła partykularnego należy patrzeć jako na ważne uszczegółowienie, a nawet powtórzenie tego, co ustanowił już Kościół powszechny w swoim prawie. Ma to swoje uzasadnienie w potrzebie takiego przedstawiania norm ogólnych, aby na poziomie poszczególnych krajów nie było żadnych wątpliwości co do rozumienia zarówno konkretnych obowiązków, jak i sankcji wynikających z faktu stwierdzenia nadużyć seksualnych (nawet w sytuacji faktów ewentualnych). Odpowiedzialność karną oraz cywilną za przestępstwa pedofilii powinien ponosić sprawca jako osoba fizyczna (por. pkt 14 *Wytycznych*). Ważne jest też to, że „ta zasada dotyczy również kwestii odszkodowań dla ofiar pedofilii. Były rzecznik Episkopatu ks. Józef Kloch jako analogię podawał złamanie

seksualnego... art. cyt., s. 455-483.

⁷⁹ D. GOSPODAREK, *Sprawiedliwość spodoba się Bogu*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/sprawiedliwosc-spodoba-sie-bogu-155331> [dostęp 30.08.2024]; tamże: „Jak zapewnia ks. Adam Żak – koordynator ds. ochrony dzieci i młodzieży przy Konferencji Episkopatu Polski – osoby poszkodowane przez księży (oraz ich rodziny!) mogą uzyskać finansowanie terapii, przy czym terapeutę można wybrać również spoza struktur związanych z Kościołem. Kwestia ta wyłożona została w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, opublikowanym np. na stronie KEP”.

zasad ruchu drogowego i w konsekwencji mandat: «Płaci ten, kto zawinił, a nie ten, kto wydał mu prawo jazdy»⁸⁰.

Prymas Polski abp Wojciech Polak, delegat KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży, na 386. zebraniu plenarnym KEP na Jasnej Górze, stwierdził: „Tylko stając w prawdzie i biorąc odpowiedzialność za wyjaśnienie wszystkich przestępstw i zaniedbań, odbudujemy naszą wiarygodność, a Kościół w Polsce odzyska zaufanie”⁸¹. Na podobny problem zwrócił uwagę przewodniczący państwowej komisji ds. pedofilii Błażej Kmiecik. Jest on zdania, że „wytyczne Watykanu i episkopatów w praktyce często nie działają”⁸². Potwierdza to tylko zasadę, iż Kościół jest taką instytucją, że jego uzdrowienie wymaga działań zarówno w zakresie wewnętrznym, jak i w zakresie zewnętrznym, tj. tzw. ludzkim, co sugeruje dobrze rozumiane pojęcie sprawiedliwości, aby zawsze oddawać Bogu i bliźniemu należność opartą o miarę prawdy. Zajęcie się problemem nadużyć seksualnych w Kościele służy przywracaniu jego wiarygodności. „Kościół w swoim nauczaniu zawsze kładł nacisk na postawę odnoszącą się do płci i szacunku dla osoby. Dlatego, nawet jeśli widzimy, że nie jest to problem wyłącznie Kościoła, powinniśmy traktować go nadzwyczaj poważnie i zrozumieć, że ma on straszliwą wagę w kontekście życia Kościoła i głoszenia Ewangelii Pana”⁸³.

⁸⁰ Tamże; por. K.M. KIEŁPIŃSKI, *Przestępstwo wykorzystania seksualnego...*, art. cyt., s. 455-483.

⁸¹ Prymas: *oczyszczenie kościoła jest możliwe tylko na drodze uczciwego rozliczenia przestępstw i wyjaśnienia zaniedbań przełożonych*, <https://deon.pl/kosciol/prymas-oczyszczenie-kosciola-jest-mozliwe-tylko-na-drodze-uczciwego-rozliczenia-przestepstw-i-wyjasnienia-zaniedban-prze,978739>; [dostęp 23.01.2024].

⁸² *Przewodniczący państwowej komisji ds. pedofilii: wytyczne Watykanu i episkopatów w praktyce często nie działają* (8 marca 2021), <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/pedofilia-w-kosciele-wytyczne-watykanu-w-praktyce-czesto-nie-dzialaja/04v1het,79cfc278> [dostęp 25.01.2024].

⁸³ F. LOMBARDI, *Wyzwanie związane ze skandalami seksualnymi. Co papież zrobił od spotkania w 2019 roku?*, <https://info.wiara.pl/doc/7063173.Wyzwanie-zwiazane-ze-skandalami-seksualnymi-Co-Papiez-zrobil-od> [dostęp 25.01.2024].

**“Therapeutic dimension of canonical punishment” –
a highlighted principle in the issue of pedophilia in the pastoral
care of the Catholic Church**

The motive for writing the article were the words of Pope Francis: “The true meaning of the law must be regained in the Church. For although the Word of God and the sacraments play a superior role in it, the legal norm that serves unity also plays an indispensable role in it”. This is what Pope Francis declared during the audience for the participants of the plenary session of the Pontifical Council for Legal Texts, which dealt with the revision of Book VI of the Code of Canon Law, ie on sanctions in the Church. The result of the analysis of the documents in the aspect in which the changes are going are the following conclusions: The Church has established new criteria for punishing paedophilia criminals (more stringent), and is trying to implement these criteria. It is primarily about removing from office, and even removing from the priesthood. Now, the principle of seeking justice is transparency, i.e. the abolition of procedural secrecy, which was previously in force under the penalty of excommunication, and an attempt to redress wrongs caused by clergy to minors (whether in a moral or material sense). The issue of prevention, i.e. preventing criminogenic situations, is also important. This raises hope that the painful relationships resulting from the crimes of paedophilia (committed by clergy) and the concealment of these crimes by their ordinaries will be repaired.

Słowa kluczowe: pedofilia w Kościele; sprawiedliwość kanoniczna; zmiana podejścia; zniesienie tajemnicy procesowej; przejrzystość; naprawa krzywd; prewencja

Keywords: pedophilia in the Church; canonical justice; change of approach; removal of procedural secrecy; transparency; correction of curves; prevention

NOTA O AUTORZE

Ks. dr hab. Stanisław Biały, prof. uczelni, pracownik badawczo-dydaktyczny zatrudniony na UKSW w Warszawie. Dyrektor Instytutu Nauk o Rodzinie na Wydziale Nauk o Rodzinie.